

İsmail Hakkı Tonguç'un Mektupları ve Klasik Eğitime Karşı Özgürleştirici Eğitim

"Köyün insanı, öylesine canlandırılmalı ve bilinçlendirilmelidir ki onu, hiçbir kuvvet kendi çıkarına ve insafsızca istismar edemesin. Köyün sakinlerine köle ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüler bedava çalışan iş hayvanı haline gelmesin." Tonguç

Firdevs GÜMÜŞOĞLU¹

Özet

Bu çalışma çerçevesinde İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemde (1935-1946); Köy Eğitim Kursu ve Köy Enstitüsü müdürlerine, öğretmenlere, yerel yöneticilere ve öğrencilere yazdığı mektupları incelenmiştir. Bu mektuplar, günümüzde yaygın olarak tartışılan eleştirel pedagojik kavramlar açısından zengin veri sunmaktadır. Klasik eğitim sistemi, yöneten-yönetilen arasındaki mesafeyi artıran, öğrenciyi eğitim sürecine katmayan, baskıcı, genç kuşakların kişilik gelişimini sınırlayan ve dünyaya eleştirel bakmasını engelleyen bir nitelik taşımaktadır. Öte yandan bu eğitim üretici değil, tüketici kuşaklar yetiştirir. Bütün eserlerinde olduğu gibi Tonguç, mektuplarında da bu anlayışa karşı eleştirel bir bakış ortaya koyar. Öğretmeni sınıfın tek egemen kişisi yapan, öğrenciyi okulun duvarları içine hapseden, ezberci ve tüketmeye odaklı eğitim uygulamasını ortadan kaldırmayı amaçlar. Tonguç mektuplarında, köylünün gereksinimlerini köylüden öğrenen, köylüyü güçlendirmeye odaklanan, eğitimin her kademesindeki bireyle diyalog temelli ve hümanist bir yaklaşım ortaya koyar. Bu makalede Tonguç'un

Anahtar Kelimeler: Köy Eğitim Kursu, Köy Enstitüsü, Eleştirel Pedagoji, Eğitim, Hümanizm, Diyalog.

İsmail Hakkı Tonguç's Letters and Liberating Education Against Classical Education

Abstract

Within the present study, the letters written by İsmail Hakkı Tonguç, to directors of Village Educator Course and Village Institute, teachers, local administrators and students, during his time as a Primary School General Directors (1935-1946), have been examined. These letters present rich data in terms of critical pedagogical concepts discussed today in a widespread manner. The classical education system has a characteristic, increasing the distance between the ruler and the ruled, non-including the student to the education process, limiting the identity development of young generations and preventing them seeing the world in a critical manner; it is also oppressive. On the other hand, with such education, the raised generations becomes

¹Prof. Dr., MSGSÜ, FEF, Sosyoloji Bölümü

consuming ones, instead of being producing. Tonguç presents a critical point of view towards the relevant mentality in these letters, like it is the case with all his works. He aims to eliminate the rote-learning based and consumption-focused education system, which makes the teacher the lone dominant person of the classroom and confines the student inside the walls of the school. In his letters, Tonguç presents an humanist approach, which learns the needs of the village from the villager, focuses on strengthening the villager, and which is based on dialogue with individuals from every level of the education. In the present article, the letters of Tonguç have been examined and analyzed in terms of his contribution to critical pedagogical theory.

Key Words: Village Educator Course, Village Institute, Critical Pedagogy, Humanism, Dialogue

Giriş

Sözlü kültürden yazılı kültüre oldukça geç geçmiş olan Anadolu coğrafyasında mektuplaşmanın tarihi ve sıradan insanın mektuplaşmasının tarihi araştırılması gereken bir konulardır. Bununla birlikte devleti yönetenlerin ve bürokratların da resmi olmayan mektuplarının incelenmesi de önemlidir. Ancak devletin önemli bir kurumunda yönetici olup da resmi yazışmanın dışında (aile bireyleri ve arkadaşları dışındakilere) mektup yazan bir yönetici bulmanın neredeyse imkânsız olduğu da öne sürülebilir.² Ancak, yaşamı boyunca imkânsız imkân dâhiline sokmaya çalışan İsmail Hakkı Tonguç sözü edilen yönetici tiplemesinden tümüyle farklıdır. O, ülkemizin eğitim tarihini ve eğitim kültürünü çok boyutlu olarak etkilemiştir. Tonguç, Türkiye’de yaratıcı, üretici, özgürleştirici eğitimin kuramcısı ve uygulayıcısıdır. Onun, İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemde yüzlerce mektup yazdığı bilinmektedir. Bunlar, Köy Enstitüsü Müdürlerine, öğretmenlerine, Milli Eğitim Müdürlerine, Vali-kaymakam gibi yerel yöneticilere, Köy Enstitüsü öğrencilerine ve mezunlarına yazılmıştır. Onun eğitim felsefesi ve yönetim anlayışı açısından bu mektupları çözümlmek, çok zengin veriler içerdiği için değerlidir.

Tonguç, 1930’lu yıllarda arşiv oluşturmamanın önemini çok iyi bilen bir eğitimciydi. Tonguç’un mektuplarında ve pek çok başka kaynakta onun bu özelliği anlatılır.³ Onun kitapları ve mektuplarındaki yöneme dikkatle bakıldığında bir bilim insanının titizliği ve birikimini görmek mümkündür. Tonguç’un yaşamı boyunca yazmaya, fotoğraf çekmeye ve geleceğe belge bırakmaya özen gösterdiği, Köy Enstitüsü öğrencileri ve öğretmenlerine de bu alışkanlığı aşılamak istediği görülmektedir. Ondan kalan belgelerin arasında, mektupların önemli bir yer tuttuğu bizzat oğlu Engin Tonguç tarafından belirtilmektedir.⁴ Yine Engin Tonguç’un yazdığı gibi, Tonguç’a “atama, nakil, terfi, iş isteği” ve “duygusal yakınmalar” içeren mektuplar da gönderilir. İmzalı ve imzasız gönderilen bu mektupları Tonguç “yetişebildikince değerlendirmeye çalışıyordu”.⁵ Tonguç’un mektuplarının çoğunluğunun, mektupların ikinci nüshalarından oluştuğu belirtilmektedir. Mektupların daktiloyla yazıldığı ve kopyasını çıkarmanın güçlüğü göz önünde bulundurulduğunda, onun arşiv oluşturmaya verdiği önemi bir kez daha ortaya koymaktadır. Tonguç’un bir yönetici olarak, yüzlerce mektup yazmış olması, mektupları bilimsel çözümleme açısından daha da değerli kılmaktadır.

² Cumhuriyetin ilk Milli Eğitim Bakanlarından Mustafa Necati’nin de öğretmen adaylarına ve öğretmenlere mektup yazdığı bilinmektedir. Mustafa Necati çok genç yaşta ani bir hastalık sonucu yaşamını yitirir. Onun mektupları da son derece önemlidir. Mustafa için Bkz. M. Rauf İnan, Mustafa Necati, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1980, s. 205-222; Niyazi Altunya, Milli Eğitimde Mustafa Necati Dönemi, PLAR LTD. ŞTİ, Ankara, 2009

(*) Bu makalede yer alan mektuplardaki yazım biçimine olduğu gibi yer verilmiş, düzeltme yapılmamıştır.

³ Engin Tonguç’un yazdığı “Önsöz”, Bkz. İ. Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, Yayına Hazırlayan: Engin Tonguç, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara, 1976, s. 5; Dursun Kut, Demetli Yıllar Tonguç’la Yücel’le, Güldiken Yayınları, Ankara, 2003, s. 37-46; Firdevs Gümüsoğlu, Cınavuz Köy Enstitüsü, YKKED Yayınları, İzmir, 2011.

⁴ İ. Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 5

⁵ Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, 3. Basım, YKKED Yayınları, İzmir, 2007, s. 259

Tonguç sadece mektup yazmaz, çok önemli makale ve kitaplara da imza atar. O, Eğitim Kurşları'ndan itibaren eğitim adaylarını, sonraları Enstitü öğrencilerini yazmaya ve yazdıklarını yayınlamaya özendirdiği görülür. Aynı zamanda söz konusu kurumların yöneticilerinden, kurumlarının işleyişi ile ilgili resmi ve resmi olmayan düzenli raporlar ister. Bu raporların bazıları mektup biçimindedir. Bunlar da önemli belgelerdir, kurumun tarihine ve işleyişine ilişkin veriler sunar. Öte yandan Tonguç'un görsel belgeye de büyük değer verdiği bilinmektedir. Hemen hemen bütün fotoğraflarında Tonguç'un boynunda asılı bir fotoğraf makinası olduğu görülür. Ziyaret ettiği köylerde, Eğitim Kurşlarında, Köy Enstitüleri'nde sürekli fotoğraf çeker ve Enstitü öğrencilerine fotoğraf dersi verilmesini teşvik eder. Bu öğrencilerden bazıları, öğretmenlik yıllarında fotoğraf makinasını bir tutku olarak yanlarından ayırmaz.⁶

Tonguç'un 8 Nisan 1938'de Mahmudiye-Hamidiye Köy Muallim Mektebi ve Eğitim Kursu Müdürü Remzi Özyürek'e yazdığı mektupta arşiv oluşturmaya önem verdiği görülür: "Rıza bana çok enteresan bazı fotoğraflar göndermişti. Çok teşekkür ederim. Kendisine söyle, böyle resimler ele geçirdikçe bana birer kopyasını göndersin."⁷

Köy Enstitüleri'nin Eğitim İlkeleri

Tonguç'un mektuplarının içeriği ile Köy Eğitim Kurşları ve Köy Enstitüleri'nin eğitim ilkeleri arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır.⁸ Her iki uygulamada görülen temel özellik, köyü canlandırmaya, bilimsel bakışı açısı ve uygulamalarla köyün içinde bulunduğu ilkel yaşam koşullarını değiştirmeye odaklanmasıdır. Özellikle Köy Enstitüleri, nüfusun önemli bir kesiminin köylerde yaşadığı yıllarda fırsat ve olanak eşitliğini yaşama geçirmiştir. Buraya kabul edilen çocukların, köy çocuğu olması zorunludur. Ancak kız çocukları için bu zorunluluk esnetilmiş, kasabalardan başvuran kız çocukları geri çevrilmeyerek kızlara yönelik pozitif ayrımcılık yapılmıştır. Bu eğitim anlayışının bir başka yönü de, aşağıda ana hatlarıyla açıklayacağımız gibi hümanist nitelik taşımasıdır.

Bu kurumlardaki eğitim özgündür. Bu eğitimin içeriğinde yer alan maddi ve kültürel yaşamın üretiminin, günün sosyoekonomik gerçekliğinde bir karşılığı bulunur. Günün koşullarında ülkenin ihtiyaçları saptanarak Edirne'den Kars'a, Ankara'ya, Trabzon'a, Diyarbakır'a, Antalya'ya İzmir'e dek bütün Anadolu coğrafyasında, bölgelerin gereksinimine göre eğitim verilir. Köy Enstitüleri'nin başlangıçta bir müfredatı bile yoktur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Yücel'in ve Tonguç'un tercih ettiği bu uygulamada müfredat, yaşamın gereksinimlerinden hareketle oluşturulur. Bu yaklaşımla ilintili olarak, kültür derslerinin yanı sıra, coğrafi koşullara ve üretim biçimine uygun olarak, örneğin Kars Cılavuz'da hayvancılık, Trabzon Beşikdüzü'nde balıkçılık, Aksu Köy Enstitüsü'nde narenciye üretimi yapılır. Bu yönüyle yaşamın gereksinimleri ile uygulama arasında paralellik bulunur. Tonguç'un eğitim anlayışında kuram, uygulamadan- yaşamdan çıkar. Benimsenen "iş içinde eğitim" ilkesine uygun olarak kuram, "iş"le sınanır ve "iş"e karşılık gelir. Bazen matematik dersinde öğrenilen geometri bilgisi binaların yapımında, fizik dersinde öğrenilen elektrik veya enerji bilgisi elektrik santrali yapımında uygulama alanı bulur. Bazen de bir binanın çatısının yapımı esnasında Pisagor ve Öklid bağıntısı öğretilir. Her türlü bilgi, öğretmenlerin ve usta eğitimcilerin öncülüğünde, öğrencilerle birlikte yaşama geçirilir. Eğitimde planlı, çok yönlü, yaratıcı, üretici ve yapıcı bir yaklaşım söz konusudur. Bu anlayışın gereği olarak, her yer dersliktir! Sadece duvarlarla çevrili mekânlarda değil; bir binanın çatısında, mutfakta, ahırda, atölyelerde, tarlada, bahçede, ören yerlerinde, kısaca yaşamın olduğu her yerde ders

⁶ Nizamettin Göçmen'in anlatısı için Bkz. Firdevs Gümüšoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü, s. 187

⁷ İsmail Hakkı Tonguç, Aşk., s. 21

⁸ Köy Eğitim Kurşları resmi olarak ilk kez 1936 yılında, Köy Enstitüleri ise 1940'ta açılır.

yapılır. Yine bu eğitim sistemi, doğa ve insan sevgisini eksenine alır, bu bakımdan da hümanisttir. Öte yandan henüz Kurtuluş Savaşı'ndan çıkmış, ardından II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı bir ülkede öğrencilerin üretici olması, eğitim ekonomisi açısından da kendine yeterli bir ekonomik uygulamanın ortaya çıkmasını sağlar. Köy Eğitim Kurulları'nın ve Köy Enstitüleri'nin kurulduğu yerleşelerde verimsiz araziler yeşertilmiş, bataklıklar kurutulmuş ve her yer ağaçlandırılmıştır.

Yukarıda Köy Enstitüleri'ndeki eğitim felsefesini hümanizmle ilişkilendirmiştik. Bilindiği gibi Hümanizm, Rönesans'ın insanlığa armağanıdır. Gökberk'e göre Rönesans'la birlikte ilk kez ele alınan sorun, *insan sorunudur*. "İnsan' arayan, "insanın" özü ile bu dünyadaki yerinin ne olduğunu araştıran çalışmalara Renaissance'ta –ve sonraları da- *humanizm* adı verilir."⁹ Gökberk, Rönesans'la birlikte insanın, evrensel bir organizmanın renksiz bir üyesi olmaktan kurtulduğunu, onun kişiliğini arayan, benliğinin özel renklerini bütün canlılığıyla ortaya koymak isteyen birey olarak yarattığını dile getirir. Bu yüzden de Gökberk, Rönesans'ın bir *individualizm* çağı, *individualite*'lerin doğduğu bir dönem olduğunu söyler. Bu gelişme, ulus devletin ortaya çıkışı ile örtüşür. Türkiye'de ise Hümanizm, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda önemli tartışma konuları arasındadır.¹⁰ Yücel'in kitaplarında ve klasik eserlerin çeviri çalışmalarında da hümanizm karşımıza çıkar. Bu bağlamda (Yücel'in bakanlığı döneminde) kurulan Tercüme Bürosu, ülkemizin kültürel yaşamını zenginleştiren eserlerin yayınlanmasını sağlar. Platon'dan Konfüçyüs'e, Mevlana'ya dek Doğu ve Batı klasik eserleri dilimize kazandırılır.¹¹ Yücel şöyle der: "Garp kültür ve düşüncesinin seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve bu âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir."¹² Yücel, çocukları her türlü yanlış ve batıl inanışlardan, muzır telakkilerden uzak tutan, edebi zevklerini, milli ve insani duygularını yükselten, onlarda okuma zevkini kökleştiren bir edebiyatı ihtiyaç olarak belirtir. Bu ihtiyaç doğrultusunda Köy Enstitüleri'nin bütününe söz konusu yerli ve çeviri eserler gönderilir, öğrencilerin bunları okuması sağlanır. Tonguç'un da katkısıyla insan, doğa ve hayvan sevgisi bu kurumların temelindeki harç olarak kabul edilir.

Sonuç olarak, Köy Enstitüleri hümanist değerlerin yeşerdiği, güçlendiği kurumlar haline dönüştü. Bu kurumlarda, Gökberk'in belirttiği "evrensel organizmanın renkli bir üyesi" olan insan yetiştirildi ve kolektif içinde birey olma kültürü yaratıldı. Köy Enstitüleri'nde uygulamaya konan hümanist anlayışın, Batı'dakinden en önemli farkı, kolektif aidiyet ile birey olmak arasındaki bağın koparılmaması, aksine güçlendirilmesidir. Bunun sonucunda da Köy Enstitüsü öğrencileri arasında dostluk, kardeşlik, doğa, hayvan ve insan sevgisi temel değerlerler arasına girerek yaygın olarak benimsendi. Sonraki yıllarda Köy Enstitüleri mezunları aracılığıyla, Türkiye'nin eğitim ve kültür yaşamını etkiledi.

⁹ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, 1990, İstanbul, s. 188-190

¹⁰ Hümanizm tartışmaları için bkz. Aytül Kasapoğlu, "Bir Halk Sosyolojisi Örneği Olarak Adımlar Dergisinin Semiyotik İncelemesi, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, Bahar 2011, s. 135-191; Emre Yıldırım, "Erken Cumhuriyet Yılları Milli Kimlik Tartışmaları: Hasan Ali Yücel ve Türkiye'de Hümanizma Arayışları", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/7 Summer 2013, s. 745-763

¹¹ Hasan Ali Yücel'in söz konusu klasiklere yazdığı Önsöz'de, hümanist düşüncenin bu topraklarda yaygınlaşması amacını ortaya koyar. "Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet davamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idrak etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektedir..." Bkz. İyi Vatandaş İyi İnsan, İkinci Baskı, İş Bankası Yayınları, 1962, Ankara, s. 145.

¹² Hasan Ali Yücel, *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*, Kültür Bakanlığı Türk Klasikleri, 1993, Ankara, s. 4

Bürokratik ve Tutucu Yönetime Karşı Bir Diyalog Yöntemi: Mektuplaşmak!

Yukarıda kısaca değinildiği gibi Köy Enstitüleri'ndeki eğitim ilkeleriyle, Tonguç'un yönetim anlayışı ve uygulamaları paralellik gösterir. Geleneksel yönetim anlayışında, yönetenle yönetilen arasında ast-üst ilişkisini kurmak, makamla olan mesafeyi arttırmak, derinleştirmek, aşılmaz duvarlar yaratmak yöneticinin kendini saydırması ve "yöneten" olduğunu hissetmesi-hissettirmesi açısından önemli sayılır. Bu bakımdan yöneticilik, kişinin iktidar sahibi olması, gücünü ve otoritesini sıklıkla anımsatması anlamına gelir. Tonguç'un yöneticiliğinin söz konusu anlayışla uzaktan yakından ilgisi bulunmaz. O, İlköğretim Genel Müdürlüğü makamını; yönetenle yönetilen arasındaki mesafeleri kısaltmaya, işleyişi hızlandırmaya ve eğitim alanında köklü değişimler yaratmaya yönelik bir işleve büründürmeyi amaçlar. İşte onun mektuplaşması bu amaca hizmet edecektir ve Tonguç'un tercih ettiği bir yöntemdir. Engin Tonguç'un deyişiyle; 1936-1946 yılları arasında eğitim ve köyün canlandırılması için yapılan çalışmalara karşı olan, "elverişsiz bürokratik ve tutucu yönetim içerisinde yeni bir iş yapabilme anlayışıyla mektuplaşma bir yöntem olarak seçilmiştir."¹³ "İmparatorluktan kalma, tutucu bir resmi yazışma sistemi içerisinde, insanların olağanüstü çabalara yönlendirilmeleri sağlanamazdı. Bazen yumuşak, bazen sert, ama her zaman içtenlikli, insancıl bir yaklaşımla onların inançlarına, duygularına seslenmek gerekiyordu. Aralarında bu tür bir iletişim kurulmalıydı ki, ortak bir ülküye, bir ereğe doğru tüm güçleri harekete geçirebilsin."¹⁴ "Mektuplaşma yolu açık tutulunca resmi kanalların işlememesinden kaynaklanan yetersizlik, kişilerin bürokrasiye duyduğu güvensizliği, çoğu kez haklı güvensizlik, iyice ortaya çıkmıştı. Yorucu, hatta bunaltıcı olduğu halde, mektuplaşma yolunu açık tutmakta kararlıydı."¹⁵ Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Tonguç'un tercih ettiği iletişim yöntemi, eşitsiz koşullar içinde "diyalogdur". İrfan Erdoğan'a göre iletişim; "eşitlikte diyalogdur, egemenlikte baskı ve mücadeledir, bir anlamın iletimi, bir alışveriş, bir ilişki ve ilişkideki faaliyettir."¹⁶ Eşitliğin sağlanması için, eşitsiz koşullarda diyalog temelli bir iletişim yöntemi geliştirmek Tonguç'un eğitim anlayışıyla örtüşür. O güne dek bürokrasinin her alanında olduğu gibi, eğitim kurumlarında da diyalogdan uzak bir uygulama karşımıza çıkar. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında eğitime ilişkin bir takım reformlara rağmen eğitim; dine dayalı, ezberci, geleneksel yöntemlerle ve çağdışı uygulamalarla yapılmaktadır.¹⁷ Kız çocukların okullaşma oranı düşüktü, toplumsal cinsiyet eşitsizliği en temel sorular arasındaydı. Kız okullarında ancak yaşlı ve çirkin erkeklerin öğretmenlik yapmasına izin verildiği bilinmektedir.¹⁸ Bu anlayış, Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda eğitimcileri etkisi altına alan bir gerçekliktir.¹⁹ Bu durumu yakından bilen Tonguç, klasik eğitim anlayışının tersine, eğitimde "diyaloga" önem verir. Tonguç, öğretmenin anlattığı, öğrencinin pasif dinleyici olduğu, öğretmenin özne, öğrencinin nesne olarak görüldüğü, bilginin yaşamdan uzakta bir yerlerde durduğu, üretimden kopuk ve ezberci eğitime şiddetle karşı çıkar. Tonguç için mektuplaşma bir diyalog yönetimidir. Aynı zamanda ulaşımın ve iletişimin

¹³ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 7

¹⁴ Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, s. 228

¹⁵ Engin Tonguç, Agk., s. 259

¹⁶ İrfan Erdoğan, İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş, İmge Kitabevi, 1997, Ankara, s. 20

¹⁷ "Ahmet Edip'e göre de okullardaki kapıcıdan, hademeye, müdüre dek, çocuklara hakaret ve tehdit edilmekte, ceza ile korkutularak benliği yok edilmektedir. Ayrıca eğitim müfredatı karmaşık, ağır ve lüzumsuz birçok bilgilerle doludur. Deney, gözlem ve uygulama hiç yoktur. Güzel sanatlar, beden eğitimine hiç rastlanmadığı için, çocuklar sağlıksızdır. Aileler çocuklarını okula bırakır, bir daha arayıp sormazlar. Beklenen yegâne şey "sükût ve itaatir." Bkz. Firdevs Gümüšoğlu, "Concept Of Education From The Ottoman Empire To The Republic In Türk Yurdu (Turkish Homeland) Journal", The Third International Congress of Turkology "600 Years of Polish-Turkish Relations-Research on Turkology Yesterday, Today and Tomorrow" başlıklı kongrede sunulan bildiri metni. 25-27th of June 2014, Varşova Üniversitesi, Polonya

¹⁸ Cemil Öztürk, Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası, TTK Basımevi, Ankara, 1996, s. 16

¹⁹ Altunya'nın belirttiği gibi Cumhuriyetin ilk on yılında eğitim öğretmen yetiştirme açısından laikleştirme, yasal düzenleme, statü belirleme, değişik modeller oluşturma, eleman yetiştirme yönlerinde büyük bir birikim yaratmıştır. Ancak bu önemli çabalara rağmen, köylerin ihtiyacı olan nitelikte ve nicelikte öğretmen yetiştirilememiş, geçici önlemlere başvurulmuştur. Bkz. Niyazi Altunya, Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Deneyimi (1848-2008), Plar Ltd. Şti, Ankara, 2008, s. 18

oldukça güç olduğu tarihsel koşullarda, mektup son derece önemli bir iletişim aracıdır da... O, eğitimin her kademesindeki kişiyle diyalog kurmaya özen gösterir. Öte yandan diyalogun, sözler, cümleler ve duygular toplamı olmamasına, toplumun ihtiyaçları yönünde dönüşüme katkıda bulunmasına önem verir. Bu bakımdan Tonguç, o güne dek ülkemizde görülmemiş bir eğitim anlayışının kuram ve uygulamada öncüsü olur. Onun düşüncelerinin evrenselliği derinlemesine incelenmeye muhtaçtır.

Freire'nin dikkat çektiği gibi söz, diyalogu mümkün kılan bir araçtan öte bir şey değildir. "Söz"de iki boyut bulunur: "Düşünme ve eylem". "Aynı zamanda praksisi olmayan hiçbir gerçek söz yoktur. Bu yüzden, gerçek bir söz söylemek, dünyayı dönüştürmektir. Hakiki olmayan bir söz, gerçekliği dönüştürmeyen bir söz, kurucu öğelerin birbirinden koparılmasıyla ortaya çıkar. Bir söz, eylem boyutundan yoksun bırakıldığı zaman, düşünme otomatik olarak zarar görür. Sözün yerini boş lafazanlık, yabancılaşmış ve yabancılaştırıcı dırdir alır. Söz, boş laf, dünyayı açıkça itham etmeyi beceremeyen laf halini alır, çünkü dönüştürme yükümlülüğü olmayınca itham etme de imkânsızdır ve eylem olmayınca dönüşüm olmaz."²⁰ Freire, düşünce ve eylemin biraradalığını vurgular. Tonguç'un eserlerinde, "düşünce ve eylem" kavramlarına karşılık gelen "iş"tir. Tonguç, "iş"le insanın ve toplumun her türlü sorunun üstesinden geleceğini düşünür. Ona göre, "iş" in hem bireysel, hem de toplumsal boyutu bulunmaktadır. Tonguç için "iş", imeceyi, yaratıcılığı ve toplumsal dayanışmayı içermelidir. Bir yandan da "iş", bireyde sistemli düşünme yetisinin gelişmesine katkıda bulunur. Ancak Tonguç'a göre, "ruhen, kalben, fikren birbirine bağlanmayan insanlardan büyük ve devamlı, kendilerine haz verici hamleler, çok verimli, normalin üstünde işler beklenemez."²¹ Onun için "iş" edimi; imceden, sevgiden ayırlamayacağı gibi, eğlence ve coşkudan da ayrılmaz. Tonguç bu bilgiyi de Anadolu köylüsünün yaşamından çıkarmıştır. Aynı biçimde diyaloga dayalı "iş" ve yaşam anlayışı da buradan beslenir. Çünkü "Diyalog bir yaratma edimidir; bir insanın başka bir insan üzerindeki egemenliğinin kullanışlı bir aracı olarak hizmet edemez... Diyalog derin bir dünya ve insan sevgisi yoksa var olamaz... Sevgi aynı zamanda diyalogun hem temeli hem diyalogun kendisidir."²² "Diyaloga giren özneler karşılıklı saygıyla doludur."²³

Tonguç'un mektuplarındaki hitap ve söylem Freire'in dile getirildiği gibi diyaloga katılanların, düşünce ve eylemlerinin dönüşmesine ve kendilerini insan olarak hissetmelerine katkıda bulunur. Öte yandan onun mektuplarının ana eksenini "yaratma edimi" oluşturur. Tonguç mektuplarında; yöneticileri, öğretmenleri, usta öğreticileri ve öğrencileri mevcut koşulları değiştirme potansiyeline sahip özneler olarak görür. Onları dinler, tavsiyelerini dikkate alır ve onlarla dayanışma içinde olacağını güvencesini verir. Tonguç'un mektupları; bilgi verici, yol gösterici, çözüm üretici ve akli kullanmaya önem veren içeriktedir. Öte yandan Tonguç'un mektupları açık veya örtülü olarak sevgi dolu iletiler bulunur. Mayo'nun, anımsattığı gibi Freire'de sevgi, "diyalogun temeli"dir.²⁴ Tonguç'un mektupları da ülke, doğa ve insan sevgisiyle dolu hümanist bir içeriğe sahiptir. Bu içerik onun mektuplarındaki söylemine de açıkça yansır: Köy Enstitüsü Müdürleri ve öğretmenlerine "Sevgili Kardeşim", öğrencilere "Sevgili Oğlum" diye hitap eder.

Tonguç, Batı'dan Doğu'ya dek bütün Köy Eğitim Kursları ve Köy Enstitüsü Müdürlerine mektuplar yazar. Onlardan da bu kurumların işleyişine ilişkin mektuplar alır. Bunlardan Kars Cılavuz Köy Enstitüsü Müdürü Ağanoğlu'nun 5 Mart 1941'de Tonguç'a yazdığı mektup şöyledir: "Bir mektubunuzda resmi çerçevede dışında ele alınmağa değer meselelerin mektuplaşmalarla halli

²⁰ Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, Çev. Dilek Hattatoğlu-Erol Özbek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 61-62

²¹ İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*, s. 3

²² Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, s.63

²³ Paulo Freire, *Yüreğin Pedagojisi*, Çev. Özgür Orhangazi, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000, s. 98

²⁴ Peter Mayo, şöyle der: "Freire sevgiyi 'diyalogun temeli' olarak düşünür." Bkz. Peter Mayo, *Özgürleştirilen Praksis*, Çev. Hasan Hüseyin Aksoy- Naciye Aksoy, Dipnot Yayınları Ankara, 2012, s. 24

cihetine gidilmesi yolundaki direktifler vermişsiniz.”²⁵ Ağanoğlu'nun mektubu gayri resmî bir rapor niteliği taşır. Cılavuz Köy Enstitüsü'nde gerçekleştirilen ve planlanan işlere ayrıntılı olarak yer verir.

Tonguç'a sadece müdürler, öğretmenler değil Köy Enstitüsü öğrencileri de yazar. Bunlar bazen kişisel, bazen de ortak imzalı mektuplardır. Tonguç, bütün öğrencilere “Sevgili Oğlum” diye seslenir!²⁶ 1940'lı yılların başında Ardahan'da bir ilkokulu bitirmiş köy çocuğu Dursun Akçam'a “Sevgili Oğlum Dursun” sözleriyle yazdığı mektupta, sıcak bir sesleniş bulunur. Çocuk Akçam, “Tutamadım kendimi, oturdum ağladım. Kimdi bu babacan adam? Bir köylü parçasının gözle-rinden öperek mektup yazıyordu Ankara'dan, 'dileğin yerine getirilecektir!’ diyordu”.²⁷ Akçam'ın yaşamını değiştiren o seslenişteki sevgi, yüreklendirme ve diyalogdur. Yine Akçam'ın sonraki yıllarda öğretmenliğinde, öğretmen örgütlenmelerindeki öncülüğünde ve yazarlığında sıra dışı İlköğretim Genel Müdürü'nün o ilk seslenişteki etkisi görülür. Çünkü Tonguç, binlerce yıl boyunca unutulmuş köylünün çocuklarına önce Köy Eğitim Kursları, sonra da Köy Enstitüleri aracılığı ile başka bir dünyanın, insan olarak değer gördükleri bir dünyanın kapısını aralar. O sadece bir yönetici değildir, daha fazlasıdır: Öğretmandir, bütün Köy Enstitüsü öğrencileri için “Baba”dır.²⁸ Köy Enstitüleri uygulamasıyla, yüzyıllar boyunca “insandışılaştırılan” ezilenlere²⁹, Anadolu halkına, insan olmanın araçlarını vermiştir. Tonguç'a mektup yazan ve Enstitü yerleşkelerinde görüşen bütün öğrenciler, Tonguç'un kendilerini “insan” olarak hissettirdiğini belirtirler.³⁰

Cılavuz Köy Enstitüsü öğrencilerinden Kazım Altın, öğrenciliğinden öğretmenlik yıllarına dek Tonguç'a gönderdiği mektuplarda “Sayın Babacığım”, “Sayın Büyüğüm”, “Saygıdeğer Babacığım” ve “Emektar Baba” diye hitap etmesi şaşırtıcı olmasa gerek.³¹ Altın'ın, Tonguç'a yazdığı bir mektup şöyledir: “2.4.1941 tarihli kıymetli mektubunuz sevinçle aldım. O an içinde kalbimde bir çarpma hadisesi uyandı...”³² Tonguç'un, Altın'ın mektuplarına uzun yıllar boyunca yanıt verdiği görülmektedir. Altın, Kars Cılavuz Köy Enstitüsü'nde öğrenciyken, II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği koşullarda Tonguç'a yazdığı bir mektubunda “Harp denilen dehşetin uçurumunda kıvranan beşeriyetin, mes'ut bir bütünü halinde yaşıyoruz” demektedir.³³ Avrupa kan denizi içindeyken, dünya daha önce görmediği türden bir vahşet yaşarken, Kuzeydoğu Anadolu'nun yoksul çocukları arasından binden fazlası bu yerleşkede, 13-14 yaşındaki bu öğrencinin duygusuyla yaşamaktadır.³⁴ Altın 25 Haziran 1943 tarihli mektubunda ise Tonguç'a olan sevgi ve minnettarlık duygusundan söz eder: “Size bu kalbimin hislerini yazmak için kalemimde kuvvet bulamıyorum. Bana bu mesleği armağan eden siz babacığımıza minnet, saygı ve sevgiyle anlatacak kelime bulamıyorum. (...) Babacığım buna emin olunuz ki kalbimde yükselme hedefi var, sayenizde gideceğim köyü değil bütün Türk köyünü Cennet gibi yapacağım. Yine kalbimi söylüyorum, benim hiçbir şeyde gözüm yok yalnız şu fikri taşıyorum, gideceğim yerden fayda bekleyiniz benim bütün gayem atılacağımla fazifelerde Eser bırakmaktır.”³⁵ Altın, mezun olduktan sonra da görev yaptığı köylerden Tonguç'a yazmayı sürdürür.

²⁵ İHT Arşivi, Q01 G Yo22 HAĞan, s. 1 ve Firdevs Gümüšoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü, s.157-158

²⁶ Kadın öğretmenlere yazılmış mektup kitapta yer almamaktadır. Sadece bir kız öğrenciyeye yazılmış mektup bulunmaktadır. İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 156

²⁷ Dursun Akçam, Kaf Dağının Ardi, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2002, s. 243

²⁸ Firdevs Gümüšoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü, s. 225

²⁹ Paulo Freire, Agk., s. 22-23

³⁰ Firdevs Gümüšoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü; Songül Sallan Gül, Gönen Köy Enstitüleri Yılları, YKKED Yayınları, İzmir, 2013.

³¹ Kazım Altın diğer Köy Enstitüsü öğrencileri gibi Tonguç'a, “Tonguç Baba” diye hitap eder. Bkz. Firdevs Gümüšoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü, s. 224

³² İHT Arşivi, Q 02 G KAltın 07 41 01, s. 1

³³ İHT Arşivi, Q 02 G KAltın 02 42, s. 1

³⁴ Firdevs Gümüšoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü, s.144

³⁵ İHT Arşivi, Q 02 G KAltın 06 43, s. 1

Tonguç'a öğrenciler tarafından yazılan mektupların bir kısmı, eğitim yaşamlarıyla ilgili bilgi vermek ve sorunlarını dile getirmekten ibaretken, bir kısmı da şikâyet niteliği taşır. Tonguç'un kendisine gelen mektupları ve dilekçeleri mutlaka yanıtlamaya çalıştığı görülür. Mektupların çoğuna Tonguç, öğretmen, baba ve ağabey kimliğiyle sıcak bir üslupla yanıt verir. Bununla birlikte yanlış bulduğu konularda eleştirel bir üsluba sahiptir. Yanlışın düzelmesi için karşısındaki zaman tanıyan, koruyucu ve destekleyici bir üslup da söz konudur: "Dilekçenizdeki sözlerin bir kısmını sizlere hiç yakıştırmadığım için dilekçeyi işleme koymadım. Temiz, saf hayatınızın en ufak şekilde kirlenmesini uygun bulmadım. Hepinizin adlarının yazılı olduğu bu dilekçeyi hususi mektup gibi kendi evrakım arasında saklayacağım. Direktörünüze (Enstitü Müdürü. FG.) bile göstermek niyetinde değilim. Onun için size şu hususi mektubumla cevap veriyorum. Her birinizle Enstitüde veya hayatta görüşeceğim ve bu mektupla yazdıklarımın doğru olup olmadığını soracağım. Bilgi ve tecrübeleriniz çoğaldıkça benim dediklerimin doğru olup olmadığını soracağım."³⁶

Sonuç olarak, Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürü olduğu süre içinde kanıksanmış eğitim anlayışına karşı, en önemli mücadele araçlardan biri mektuplardır. Tonguç bu süreçte iki değerli Milli Eğitim Bakanı olan, Saffet Arıkan ve Hasan Ali Yücel ile çalışır. Arıkan'la 1935'den Aralık 1938'e, Yücel'le Aralık 1938'den Ağustos 1946'ya kadar birlikte çalışır. Her iki bakanın da desteğiyle Tonguç, eğitim alanındaki düşüncelerini olgunlaştırır ve yaşama geçirme olanağı bulur. Bu tarihi fırsat yardımıyla o, diyalogcu, hümanist ve toplumu dönüştürücü bir eğitim uygulamasının mimarı olur.

Mektupların Yazıldığı Yıllardaki "Atalet"!

Yukarıda da dile getirildiği gibi Tonguç'u mektup yazmaya iten nedenlerden biri de ülkenin içinde bulunduğu koşullardır. Tonguç, "dağınık, perişan, bitkin köyü hareketlendirmek" amacıyla olduklarını belirtir.³⁷ "İş, çok ağır bir iş! Öyle safhalar var ki, onları hallederken öyle kayalara tesadüf ediliyor ki, granitleri tuzla buz etmek lazım geliyor."³⁸ Tonguç'a göre ülkede derin bir atalet bulunmaktadır ve düşünülen "hamleyi besleyici hava yok"tur.³⁹ "Askerlerden köylerde istifade meselesi anladığım tarzda okuma ve yazma için düşünülüyor... Biz de yapmacık münevverle köye giremeyiz. Onun için köyü harekete getirebilecek, içinden eleman bulmak lazımdır. (...) Bütün bu teşebbüsün gayesi ve mesnedi köyde istihsali çoğaltmak, teknikleştirmek, olabildiği kadar rasyonelleştirmektir. Hülasa dağınık, perişan, bitkin köylüyü hareketlendirmektir."⁴⁰ Mektuplarda da görüleceği gibi, günün koşullarında Ankara'da Saffet Arıkan'ın ve Tonguç'un giriştikleri eğitim hareketinin öneminin farkında olan az sayıda kişi bulunmaktadır. Bu yüzden de Tonguç, 24 Nisan 1938'de Ankara'dan Ferit Oğuz Bayır'a yazdığı mektubunu, "Bura bildiğin gibi" diyerek, yorum yapmadan noktalar.⁴¹

Tonguç'un kamuoyuyla paylaşılan ilk mektubu 22 Şubat 1935 yılına aittir ve İzmir İl Milli Eğitim Müdürü Rauf İnan'a yazılmıştır. Mektup İzmir Kızılçullu'da açılması planlanan Eğitim Kursu ile ilgilidir. İnan'a "Resmi haber yoldadır! Durumu inceledikten sonra resmi emrin cevabını geciktirmeden veriniz ve mufassalca yazınız. (...) Mevcut binaları kadınlara tahsis edersiniz... Vekil Beyefendi bu tecrübeye de çok ehemmiyet veriyor... Resmi ve kati şeklini almadan yaymayınız" der.⁴²

³⁶ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 33

³⁷ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 10

³⁸ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 10

³⁹ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 10

⁴⁰ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 9-10

⁴¹ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 17

⁴² İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 14-15

İsmail Hakkı Tonguç mektuplarında sıklıkla yinelediği gibi, köylerde iş yapacak nitelikli insan son derece azdır. Öte yandan onun uygulamak istediği eğitim ve üretim anlayışını kavrayan, bütün varlığıyla sürece dahil olan kişi sayısı da azdır. Tonguç bu sorunu giderecek çareler arar ve eğitimde mevcut durumu analiz eden, çözümler üreten bir kitap yazar. Ferit Oğuz Bayır'a 24 Mart 1938 tarihli bir mektubunda Köyde Eğitim adlı bu kitabı yazarken yaşadığı güçlükleri ve kitabı yazma gerekçesini anlatır: "İstediğim evsafa iş arkadaşım azdır. Bunu sana itiraf edebilirim. Birçok kimseleri, yeni ve kuvvetli işler için yetiştirmeyi gaye bilerek sahneye çıkarıyorum. Fakat randıman azdır. Bu işler mutavvasıt (orta çapta anlamında) adamın sökebileceği işler değil. İşte bu sebeplerden düşündüm taşındım, hiç olmazsa kitap vasıtasıyla beş on kişi kazanırız diyerek, herkesin balolarda, gazinolarda, pastahanelerde eğlendiği saatlerde, bunlara hiç imrenmeyecek, gece yarılarında kadar oturarak bu kitabı yazdım. İstediğimde yüzde yüz muvaffak olamadım. Ama yine de orijinal bir şey meydana getirdiğimi sanıyorum."⁴³ Tonguç'un kitabını yazdığı günlerdeki Ankara, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanını çağırıştırır. Ülkede nüfusun çoğunluğunu yoksul köylüler oluşturmaktadır. Köylerde binlerce yıldır aynı üretim biçimi ve üretim ilişkileri süregelmektedir. Köylüler ağa, şeyh, aşiret reislerinin egemenliği altında patronaj ilişkileriyle iç içe yaşamaktadır.⁴⁴ Diğer yandan gelişmekte olan burjuvazi ve onun özellikle Ankara'daki yaşam biçimi göze çarpar. 1930'ların sonuna doğru, devrimci atılımlar ivmesini yitirmeye başlamıştır. Buna karşın bir avuç, ancak kararlı aydın insan için köy, çözülmesi gereken "dava"dır. Tonguç, bu davanın öznelerini de yine köyden bulmaya kararlıdır. Bayır'a yazdığı yukarıdaki mektupta, "Bu memlekette iş görmek isteyenlerin çoğunun başı realist olmamalarından yenmiş. Eğitimci yetiştirme işinin azametini, ne kadar ağır bir yük olduğunu bütün ince noktalarına kadar hesaplıyorum. İcabederse bu iş için canını verecek öğretmen ve eğitimci yetiştirmek lazım geldiğini de biliyorum."⁴⁵ "Yalnız para için işe sarılacaklar gibi görünenlerin jestlerine hiç kıymet vermiyorum. Fakat istediğimiz gibi insan toplu ve hazır şekilde mevcut değil. Olsa onları kandırmaya çalışırdık. Aradığımız adamları, hayatta, kurslarda yağurmak suretiyle elde edebileceğiz. Henüz hamur yağurma devrindeyiz."⁴⁶

Osmanlı'dan itibaren eğitim kurumları ülkenin "gerçek gereksinimlerine" göre örgütlenmediği bilinmektedir. Tonguç'un deyişiyle, ya statik kalınacak, ya da harekete geçilecektir. O, ikinci seçeneği yaşama geçirmeye, güvendiği kişileri işbaşına getirerek ilerlemeye çalışır. Bir mektubunda resmi çerçevede olgunlaşmayan konuları yazışma yoluyla çözmek istediğini belirtir ve mektuplaşmanın gerekçelerini dile getirir: "Bazı mes'eleler henüz resmiyet çerçevesi içine girecek şekle gelmemiş bulunmaktadır. Bunları arkadaşça konuşmak suretile istikametlendirmek, bu mümkün olmayan hallerde ve zamanlarda da yazışma yoluyla başarmak gerekir."⁴⁷ 7 Nisan 1938'de Manisa Millî Eğitim Müdürü Rauf İnan'a yazdığı mektupta "Sizin Horozköy'de açtığınız kursun, resmi tahriratlarla ifade edilemeyecek bazı safhaları var. Onları birer birer yazayım" diyerek Eğitimci Kurslarına alınacak öğrenci sayısının, resmi olarak belirlendiği gibi, yüz kişiden oluşmak zorunda olmadığını söyler. Tonguç için resmi kararlardan çok, "gerçek ihtiyaçlar" önemlidir. Mektuba göre, planda olmayan bir biçimde Manisa'dan talep gelmiştir ve bunun üzerine kurs açılmıştır. Burada Manisa'nın talebi "gerçek ihtiyaç"a karşılık gelir. Ancak yeterince bütçe yoktur ve Tonguç, Haziran'da yeni bütçe ayrılana dek İnan'ın mevcut olanaklarla idare etmesini ister. Bunu açıklarken de üslubu güven vericidir, dostluk ve dayanışmayı içerir: "Onun

⁴³ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 16

⁴⁴ Firdevs Gümüşoğlu, "Patronaj Kalıplarına Karşı Başkaldırı Eğitimi: Köy Eğitimci Kursları ve Köy Enstitüleri", Eğitimde Reform ve Finans Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Editör: Songül Sallan Gül- Hüseyin Gül, SDÜ Köy Enstitüleri Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Isparta, 2007, s.106-117.

⁴⁵ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 16

⁴⁶ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 16

⁴⁷ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 34

için Hazirana kadar himmet sizden. Ondan sonra azami gayret ve para bizden” der.⁴⁸ Kısacası Tonguç’un mektup yazdığı her yaş ve statüdeki kişiye yönelik mektuplarında, içtenliğin ve dostluğun nesnel bir zemini bulunur.

Tonguç ve “Köy Meselesi”

Tonguç’un bütün eserlerinde köy sorunu önemli bir yer işgal eder. Çünkü o, köylerin içinde bulunduğu yoksulluk ve çaresizliğin bizzat tanığıdır. İlkokulu mezunu bir çocuk olarak tek başına önce Bulgaristan’dan İstanbul’a, sonra da İstanbul’dan Kastamonu’ya dek yolculuk yapar. “O; 1900’lerin başında Silistre’de yaşayan bir köylü ailesinin çocuğudur. Balkan Savaşı sırasında İstanbul’a okumaya, öğretmen olmaya gelmiş bir gençtir. Tonguç, hem Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliği altındaki Bulgaristan köylerindeki yoksul halkın yaşamını, hem de Anadolu’yu çok iyi bilmektedir. Öte yandan Batı’daki eğitime ve toplumsal sorunlara da yabancı değildir: 1918’de iş eğitimi almak üzere Almanya’ya gönderilir. Burada Georg M. Kerschensteiner’in ve John Dewey’nin ‘bilgi okulu’na karşı, ‘iş okulu’ tartışmalarıyla tanışır. Tonguç bu düşüncenin kendisine yabancı olmadığını fark eder. Öte yandan Almanya’da bulunduğu günlerde Berlin’de ve Münih’te sol ayaklanmalar gerçekleşmiş ve Tonguç bir öğrenci olarak, bu siyasal çalkantılara tanık olmuştur. Ancak Almanya’daki eğitimi kısa bir süre sonra kesintiye uğrar. Öğrenciliğinin henüz ilk yılındayken ülkesinin işgale uğradığı haberini alır. Almanya’daki diğer öğrencilerle birlikte 19 Mayıs 1919’da İstanbul’a döner.”⁴⁹

Tonguç’a göre Osmanlı İmparatorluğu’nda yöneticiler de, aydınlar da çoğunluk nüfusu oluşturan köylü ile yabancılaşmıştır. Tonguç şöyle der: “... Her şeyden evvel hakiki köyü tanıyalım. Hiç korkmadan, aldanmadan, demagogların oyunlarına kapılmadan onun bütün hususiyetlerini öğreneyim”.⁵⁰ Onun eğitim anlayışında köy, her alanda çalışacak nitelikte kahramana muhtaçtır. Bu kahramanlar köyün içinden yetiştirilmek zorundadır.⁵¹ Tonguç için bir köy “meselesi” vardır. Ancak bu mesele bazılarının düşündükleri gibi mihaniki ‘köy kalkınması’ sorunu değil, anlamlı ve bilinçli bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır. Köyün insanı, öylesine canlandırılmalı ve bilinçlendirilmelidir ki onu, hiçbir kuvvet kendi çıkarına ve insafsızca istismar edemesin. Köyün sakinlerine köle ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüler bedava çalışan iş hayvanı haline gelmesin. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir”⁵²

Tonguç, 1935 yılında Eğitim Bakanı Saffet Arıkan’ın ilköğretim alanında vazgeçilmez yardımcısıyken, bir yandan da 1938’de Köyde Eğitim ve 1939’da Canlandırılacak Köy adlı eserlerini yayınlar. Köyde Eğitim’i yazmadan önce kapsamlı bir araştırma yapar. Kitabın ikinci baskısının yapıldığı 1947’de Türkiye’nin 61 ilini, 305 ilçesini ve 9.156 köyünü incelemiştir.⁵³ Aynı zamanda döneminin köy öğretmenlerinden ve müfettişlerinden aldığı raporlar sonucu Türkiye’nin eğitim sorununu analiz eder: “Buna göre, köyü ve köylüyü tanımak zorunludur. Köydeki sorunları anlamak için hastalığın teşhisi gereklidir. Ona göre Türkiye köylüsünün en önemli sorunu, egemen güçler tarafından yüzyıllar boyu sömürülmeleri, yoksulluk, eğitimsizlik ve Batıl inançlarla çevrelenmiş bir toplumsal yaşamdır. Bu durumdan en önemli çıkış yolu, köyün gerçek gereksinimlerine göre köylü çocuklarını yetiştirmektir. Bununun için de köylüyü iyi tanımak gerekmektedir. Tonguç, “köyde eğitimin nasıl olduğunu bilmedikçe, nasıl olacağını kestirmek mümkün

⁴⁸ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 18

⁴⁹ Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri, Ant Yayınları, 1970, İstanbul, s. 79; Firdevs Gümüsoğlu, “A Pioneer In The Critical Pedagogical Approach: İsmail Hakkı Tonguç (1893-1960)”, Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives, Volume 10, Part 3, Published at: www.sciencebg.net, ISSN 1313-2571, September 2012, European Union, pp.12-20

⁵⁰ İsmail Hakkı Tonguç, Canlandırılacak Köy, 3. Baskı, KEÇEV, Ankara, 1998, s. 46

⁵¹ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 44

⁵² İsmail Hakkı Tonguç, Canlandırılacak Köy, s. 94

⁵³ İsmail Hakkı Tonguç, Canlandırılacak Köy, s. 682

değildir” der. Ona göre köy koşullarında büyüyen çocuk, bilinenden ve tercüme edilen kitaplar-
da yazılandan başka bir dünyadır.⁵⁴

Klasik Eğitime Karşı Yaratıcı ve Özgürleştirici Eğitim

İsmail Hakkı Tonguç, uygulamadaki eğitim sistemini; ezberci, yaşamdan kopuk, toplumun ve insanın gereksinimlerinden uzak bulur. 3 Haziran 1937’de Sadri Ertem’e yazdığı mektupta, yeni hazırlanan testlerin içeriğini eleştirir: “Bu test değil, çocuklar için adeta bir bela! Yahu bu kadar suali sen değil ilk mektep talebesine, yaşını başını almış kelli felli okuryazar denilen adamlara sorsan onları bile sıkıntı basar ve şaşırır kalırlar. (...) Bütün bu suallerin ifade ettikleri kitabi bilgi ile insanları ölçüp de hüküm vermek, insanı işe yaramayan bir malumat hokkası olarak görmekten başka ne ifade eder?”⁵⁵ Tonguç genç kuşakların yaşamdan uzak “kitabi bilgi”yle donatılmasını ve “insanın malumat hokkası” haline getirilmesini hem mektuplarında, hem de yazdığı kitaplarda eleştirir. Tonguç’un 1937’de yazdıkları, Freire’nin 1960’lı yılların sonunda formüle ettiği “Bankacı Eğitim Sistemi” kavramsallaştırmasını çağırıştırılmaktadır.⁵⁶ Tonguç, öğrencilerin belleklerinin, anlamını ve önemini kavramadıkları bilgilerle doldurulmasını doğru bulmaz. Ona göre söz konusu eğitim, klasik eğitimidir ve terk edilmelidir! Rauf İnan’a 7 Nisan 1938’de yazdığı mektupta Eğitim Kurşları’nda yeni bir bakış açısına ihtiyaç olduğunu belirtir. Bunun çaresinin de “Evvela mevcut bilgileri ve itiyatları terk. Yeniden yeni işe göre aklıselimle hareket... Yoktan var icat etmek... Köye ve köylüye göre hareket... Bunların niçin böyle olmaları lazım geldiğini kursa geleceklele temasdan sonra anlamak mümkündür.”⁵⁷ Burada Tonguç, eski alışkanlıkların bırakılmasını, akılcı davranılmasını ve öğretmenin köylüden öğrenmesini ister. Onun bu yaklaşımı, bilginin yaşamla bağımlı kurma ve köylüyü sürecin dönüştürücü aktörleri haline getirmek amacıyla açıklanabilir.⁵⁸ Kurslara alınan gençlerin, kurs sonrasında eğitimci olarak gidecekleri köylerde, köyün “gerçek ihtiyacına” çözüm üretecek bir birikimle donatılmasını amaçlar. Bunun yolu köylüyü tanımaktan, köylünün ihtiyaçlarını köylüyle birlikte saptamaktan ve çözüm üretmekten geçmektedir. O halde bu eğitim müfredatının “ruhu” nasıl olmalıdır? İnan’a 7 Nisan 1938’de yazdığı mektupta şöyle der: “Tedrisata gelince: Onu resmi müfredat programı az çok göstermiş. Fakat ruhu program taslağında değil, kursu idare edecek olan arkadaşların ellerinde ve tarzı hareketlerindedir. Köyde ve köylüde mevcut kıymetleri, umumi ve mer’i (geçerli) kıymetler haline getirmek, bu kursların ve ondan sonra eğitimcilerin faaliyetlerinin neticesi olmalıdır. Sana meselenin ana hatlarını yazdım. Kursların kendi kendilerini yaratmaları en mühim noktayı teşkil eder. İş bizim klasik işler gibi mütalaa ederek merkezden imdat beklerseniz buradan belki para, kitap alabilirsiniz. Fakat ruhu vermek merkezin işi değildir... Bu işin gerçekleşmesi için resmi emirleri veriyoruz. Bunlardan azami şekilde istifade etmek size düşer.”⁵⁹

Tonguç, yeni bir iş için yola çıkarken, “iş”i öncelikle insanların zihinlerine ve kalplerine sokmak gerektiğini, sonra insanların fedakârlığa girişeceğini söyler. Ona göre bireysel akıl, ortak akıl haline gelerek köyün maddi ve manevi alanda canlanmasına katkıda bulunmalıdır. Tonguç için “iş”, bir idealin gerçekleşmesi demektir. İdeal ise, inanmayı, sevmeyi ve çalışmayı gerektirir. Ancak, daha önce değinildiği gibi, onun ortaya koyduğu ideal için yola çıkacak nitelikli insan

⁵⁴ Firdevs Gümüšoğlu, “A Pioneer In The Critical Pedagogical Approach: İsmail Hakkı Tonguç (1893-1960)”, p. 15

⁵⁵ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 11

⁵⁶ “Bankacı Eğitim Modeli” kavramı için bkz. Freire, Ezilenlerin Pedagojisi, s. 46-48

⁵⁷ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s.18

⁵⁸ Freire ve Macedo, yetkili eğitim eleştirisini yaparken, eğitime katılan her bireyin sürecin özneli olduğuna vurgu yapar. Bu bakımdan da Tonguç’la bu düşünürlerin söylemleri arasında benzerlik bulunmaktadır. Onlar bilgiyi, diyalektik bir yöntemle ele alarak dogmatizme karşı bir söylem geliştirirler: “Eğitimcilerin, bilginin bir veri parçası; durdurulan, sonlandırılan, bitirilen bir şeye ve onu elde etmiş olan kişi tarafından onu henüz sindirmemiş olan kişiye aktarılacak bir şey olmadığını kabul etmeleri gerekir.” Bkz. Paulo Freire-Donaldo Macedo, Okuryazarlık, Çev. Serap Ayhan, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s. 86

⁵⁹ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 19

sayısı oldukça azdır. Buna rağmen mektuplarında hiçbir zaman umutsuzluğa yer yoktur: Mevcut öğretmenler arasında amaçlanan eğitime sempati duyacak kişilerle ve “samimi” ortamlar yaratarak işleri yapmayı amaçlar.⁶⁰ Bir yandan da işleri yapan kişilerin değişmez statü içinde kalmalarını istemez. Çünkü bu durum, diğerleri üzerinde egemenlik kuran bir biçime dönüşebilir. Tonguç’un eğitim sisteminde şuna dikkat edilir: Öğretmen köyün ihtiyaçlarına göre bildiklerini eğitime öğretecek, ancak eğitmen adayından da öğrenecektir: “Kursçulara azami şekilde yardım ediniz. Onlar sizden, siz onlardan istifade ederek orada iyi, hatta örnek bir hayat tesis ediniz.”⁶¹ Tonguç’un örnek hayat yaratma çabası, enstitü çevresini ağaçlandırmak ve çiçeklendirmeyi de⁶², eşyaların niteliğini ve kullanımını da öngörür: “Herşeyi temiz ve basite irca etmek, birinci şart. Kurs eşyası ve binaları böyle bir renk göstermelidir. Ot yatak, battaniye, tahta karyola, bakır sahan ve bardak, çiçekli sofralar. Bir masadan yemek, ders, konferans, atelye vs gibi birçok işler için istifade bu kursların eşya kullanılmaktaki prensiplerinin birini teşkil etmelidir.”⁶³

Kuruluşunda, Enstitülerin yerleşkelerinin buldukları bölgelerin ihtiyaçları ve coğrafi koşulları dikkate alınır. Ancak Tonguç, bu kurumların kuruluşunda da klasik yöntemlerden uzak durur. Aksi takdirde başarısız olunacağını düşünür. Bir mektubunda, Arifiye Köy Enstitüsü’nün öğrenci alma tarzını klasik eğitimle ilişkilendirerek eleştirir. O, okulu öğrenci için hazırlamaya karşıdır. Klasik eğitimde okullar hazırlanır, öğrenci hazır okula gelir, “bilgili ve sınıfın tek egemen kişisi olan” öğretmenin öğreteceklerini beller! Tonguç bu yöntemin tersine, öğrenciyi hazırlık sürecine dahil etmeyi önerir. Enstitü Müdürü Balkır’a 24 Ağustos 1940 yılında yazdığı mektupta, Balkır’ın öğrenci karyolarını boyatmasını ve yoğun bir hazırlık içinde olmasını eleştirir: “Görünüşe göre sen bilinen mektebi hazırlayarak, sonra faaliyete geçmek istiyorsun. Bu doğru olmaz... Yağmurlar bastırınca kadar behemal çocuklar eğitmen tertibi (*), dışarıda ders görecekler. Ancak bu tedbirle klasik tedrisat nizamını kırmak mümkün olur.”⁶⁴ Yine klasik eğitim sistemini kırmaya yönelik bir yöntem de şudur: “Yetişkin talebesi olan Enstitüler bu çocuklardan, birçok hususlarda, hatta birinci sınıflara ders verdirmek veya müzakere yaptırmak, bisiklet, motosiklet öğretmek gibi türlü faaliyetler için istifade etme yollarını arayıp bulmalıdır.”⁶⁵

Tonguç, 40 bin köyün okulsuz ve öğretmensiz olduğu koşullarda, bu koşulları değiştirme bilgisi, becerisi ve isteği olan kuşaklar yetiştirmek amacındadır. Çünkü mevcut koşullara göre, okul ve öğretmen ihtiyacı öylesine yakıcı bir sorundur ki, olabilecek en kısa zamanda ve en yeni yöntemle sorunun üstesinden gelineceğini düşünür. O; eğitim, üretim, paylaşım ve birlikte eğlenme aracılığıyla güçlenen bireyler ve gençler yetiştirme hedefindedir. Mektuplarındaki klasik eğitim eleştirisinin temelini bu anlayış oluşturur. Ancak Tonguç’un bu düşüncesini bazı enstitü müdürleri ve öğretmenlerin kavramadıkları da mektuplara yansımaktadır. Tonguç, mektuplarında dile getirdiği gibi “işlerinin çokluğuna rağmen” bu kişilere yazmaya ve onları uyarmaya devam eder. Bu kişilere yönelik eleştirileri ve özeleştirisini bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Tonguç’un klasik eğitim sistemi eleştirisi onun öğretmenlik ve yöneticilik deneyimleriyle sınırlı değildir. Tonguç, 1935 sonlarında dönemin Milli Eğitim Bakanı’na “Köyde Eğitim” konusunda rapor sunar.⁶⁶ 1935’den itibaren Tonguç, birlikte çalışabileceği, köy “davası”nın bilincinde olan ve çözüm üretecek kişiler bulmak amacındadır. Bunun yolunun köyü ve köylüyü, hem de mevcut eğitimcileri yakından tanımaktan geçtiğini bilmektedir. 1938’de yazdığı Köyde Eğitim adlı

⁶⁰ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 27

⁶¹ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 20

⁶² İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 95-116-172

⁶³ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 19

⁶⁴ (*)Eğitmen Kurslar’nda eğitmenler eğitim ortamını ve eğitim materyallerini kendileri hazırlarlar. FG; İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 31

⁶⁵ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 35

⁶⁶ Niyazi Altunya, Köy Enstitüleri Sistemine Toplu Bir Bakış, 2. Baskı, KAVEG Yayınları, İstanbul, 2009, s. 125

eseri; hem zengin bir içeriğe sahiptir, hem de aşağıda belirttiğimiz gibi aradığı nitelikli eğitimcilere ulaşma aracı olmuştur. Daha kitabın ilk sayfalarında, “Köylülere bir şey öğretebilmek için önce onlardan birçok şeyler öğrenmemiz gerekir. Onlarla gülüp onlarla birlikte ağlamayan bir insan köyün iç hayatına giremez” demektedir.⁶⁷ Bu kitabını yazmadan önce Tonguç, dünyada ve ülkemizdeki eğitim sistemine ilişkin bilgi dağarcığını, Türkiye köylerinin mevcut durumuna ilişkin bilgilerle zenginleştirir. Tonguç, bu kitabında önce köylerin genel durumunu inceler. Tonguç’un bu eserinde, bir toplumbilimcinin metodolojisine sahip olduğu görülür ve verileri titizlikle tasnif eder: Konuyu; “Doğa ve doğa olayları bakımından köy”, “Toplumsal hayat ve olaylar bakımından köy durumu”, “Tarımsal işler ve ekonomik hayat bakımından köy durumu” ve “Hayat anlayışları bakımından köy durumunu (önemli hayat anlayışları, sevinç karşısında köylü, üzüntü ve keder karşısında köylü, bir milletin hayat anlayışı)” başlıkları altında ele alır. Ardından köydeki eğitimin niteliğini ve ana ilkelerini analiz eder. Burada “öğrenci ve öğretici olarak insan” başlığıyla, insanın toplumsal, fiziksel, psikolojik ve bilişsel özelliklerini tartışır. Son olarak da Türkiye’deki köy tiplerini inceler. Bu bölümü yazarken, kendi bilgisi ve izlenimlerinin ötesinde Afyon, Ağrı, Ankara, Çanakkale, Edirne, Erzincan, Erzurum, Kars, Gaziantep, Gümüşhane, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Malatya, Rize, Samsun ve Tekirdağ’dan öğretmen ve denetmenlerin, “raporlarından, gözlemlerinden ve fikirlerinden” yararlanır.⁶⁸ Tonguç söz konusu eğitimcilerden rastgele bir değerlendirme almaz. “Köy Eğitimi İnceleme Planı” başlıklı bir geniş ölçekli bir soru formu hazırlar ve gelen yanıtları kitabında değerlendirir.⁶⁹ Tonguç, ülkenin dört bir yanında görev yapan 115 kişiden oluşan bu eğitimcilerin adlarını kitabında tek tek sayar. Bu kişilerden bazılarının sonraki yıllarda Köy Eğitim Kursları ve Köy Enstitüleri’nde öğretmen ve yönetici olduğu görülmektedir. Engin Tonguç’un deyişiyle bu bir “Kolektif bir yapıtı” ve Tonguç’un çalışma biçimiydi.⁷⁰ Engin Tonguç’un bu saptamasının ne denli haklı olduğu, Köy Enstitüleri sistemindeki kolektif yaşam incelendiğinde de görülmektedir.

Tonguç, ülkenin dört bir yanına dağılan bütün Köy Eğitim Kursları ve Köy Enstitüleri’ni sık sık ziyaret eder. O, bu bakımdan da klasik eğitimcilerden farklıdır. Söz konusu kurumları Ankara’dan, makamından yönetmez. Bu yerleşkelerde en az birkaç gün kalır. Gittiği her yerde yönetici, öğretmen ve öğrencilerle birlikte zaman geçirir. Onları dinler, izler, işleyişe ilişkin düşüncelerini paylaşır. Öğrenciler; tarlada, derslikte, ahırda, ışıkta, yemekhanede vb mekânlarda Tonguç’la karşılaştıklarını birlikte zaman geçirdiklerini dile getirmektedirler.⁷¹ Tonguç’un sık sık seyahat ettiği, kursları ve enstitüleri yerinde gözlediği mektuplarında da sık sık karşımıza çıkar. Manisa Millî Eğitim Müdürü Rauf İnan’a Horozköy’de açılacak eğitim Kursu için yazdığı mektupta şunları söyler: “Yeni bina meseleleri hakkında şimdiden hiçbir şey yapmak doğru değildir. Ben tahminen birbuçuk ay sonra geleceğim. Vaziyeti mahallinde hep birlikte etüd edeceğiz. On dan sonra kati kararlar vereceğiz.”⁷² “Yeni yaptırmak istediğin atelye meselelerine gelince, onları, ben oraya gelerek mahallinde halledeceğim.”⁷³ “Birçok mektuplarına kendim Arifiye’ye giderim diyerek cevap yazamadım. Halbuki bu imkan şimdilik hemen tahakkuk ettirilecek gibi görünmüyor. Onun için sana esaslıca birkaç noktayı yazmak isterim.”⁷⁴ Tonguç Köy Enstitüleri’nin açılışından bir yıl sonra 4 Ağustos 1941’de yazdığı bir mektupta, son iki ayda sekiz Köy Enstitüsü’nü ziyaret ettiğini ve çalışmalarını yakından izlediğini belirtmektedir.⁷⁵ Dönemin ulaşım ve iklim

⁶⁷ İsmail Hakkı Tonguç, Köyde Eğitim, 9-10

⁶⁸ İsmail Hakkı Tonguç, Köyde Eğitim, s. 559

⁶⁹ İsmail Hakkı Tonguç, Köyde Eğitim, s. 245

⁷⁰ Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, s. 227

⁷¹ Firdevs Gümüsoğlu, Agk., s. 224-225

⁷² İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 18

⁷³ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 20

⁷⁴ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 31

⁷⁵ İ. Hakkı Tonguç, Agk., s. 47

Resim 1: Sebze bahçesi

koşullarının güçlüğü göz önünde tutulursa Tonguç'un bu gezilerinin hangi fedakârlıklarla gerçekleştiği daha iyi anlaşılabilir: "Buna gecelerimden istifade etmek şartıyla vakit bulabiliyorum. Buradaki işlerimi de bizzat halletmek veya göz kontrolü altında bulundurmamak mecburiyetiyle karşılaşıyorum..."⁷⁶

Tonguç'un, yüz yüze ve güvene dayalı, eğitimin her kademesindeki bireye değer veren anlayışı, klasik eğitime bir meydan okumadır. Onun bu yaklaşımı; enstitü yerleşkelerindeki müdürden öğretmene, usta öğreticiye ve öğrenciye dek yansımaları bulur. Bu eğitim ve yaşam biçimi, Köy Enstitüsü mezunu kuşağın güçlüklerden yılmayan, yaşamları boyunca son derece üretken ve topluma katkıda bulunan bireyler haline gelmesine yol açar. Bunda Tonguç'un Eğitimci Kursu ve Köy Enstitüleri'ndeki her bireye çalışma alanlarında inisiyatif tanıyan bir idareci niteliği taşımasının etkili olduğu kanısındayım. 19 Kasım 1937'de Edirne Karağaç Eğitimci Kursu Müdürü Bayır'a yazdığı mektupta kadroya alınacak ilköğretim müfettişleri ile öğretmenleri seçme konusunda Bayır'a "her bakımdan serbest bırakırız", "Emri tepeden değil, aşağıdan yukarı doğru çıkarırız" der.⁷⁷ "Emrin" tabandan, yukarıya iletilmesi Tonguç'un, katılımcı demokrasinin anlamını ne denli içselleştirdiğini bize göstermektedir. 1938'de yazıldığı tahmin edilen bir mektupta da Bayır'a "Senin mektebin yaz tatili için ne düşünüyorsunuz? Onu resmi tahriratla bildir. Ona göre tedbirler alalım. Tatilde bütün talebeyi bırakacak mısınız? Böyle olursa ziraat işleriniz ne olacak?" sorusunu yöneltir.⁷⁸ O yıllarda köyün ve köylü çocuklarının ihtiyaçları Ankara'dan değil, Kars'tan, Trabzon'dan Diyarbakır'dan Antalya'dan kısaca Köy Enstitüleri'nin bulunduğu bölgelerin ihtiyaçlarından hareketle planlanırdı. Bu nedenle de Tonguç, idareci olarak seçtiği

⁷⁶ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s.16

⁷⁷ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 13

⁷⁸ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 20

Resim 2: Derste

kişilere tam yetki verir. Tonguç'un patronaj ilişkilerine karşı çıkan tutumunun temelinde "idare işleri dilenilerek alınmaz, onlar verilir"⁷⁹ biçimdeki düşüncesi bulunmaktadır. Hangi düzeyde olursa olsun bireyin konumunu bütün boyutlarıyla hak etmesi ve üretken olması, onun başta gelen ilkesidir. Öte yandan İlköğretim Genel Müdürü olarak, müdürlerden ve öğretmenlerden tavsiye almak, onlara şükran duymak Tonguç'u rahatsız etmez. Bir mektubunda, enstitü müdürüne "Diğer tavsiyene gelince, hakikaten kursları dolaşmak lazım" der.⁸⁰ 12 Ağustos 1937'de Ferit Oğuz Bayır'a yazdığı mektupta; "Kurslardaki faaliyetlerinizden ciddi medyunu şükranınız. Bu cihetten arkadaşları saygı ile anmaktan başka elimizden iş gelmez."⁸¹ 19 Kasım 1937'de Bayır'a yazdığı bir başka mektupta şöyle der: "Kurs hakkındaki fikirlerine çok sevindim. Bilhassa teşekkürlerle gözlerinden öperim."⁸² Tonguç'un yazdıklarından görüleceği gibi Köy Enstitüleri'ndeki uygulama; müdürden öğretmene, öğrenciye dek patronaj ilişkilerine karşı başkaldırı eğitimidir.⁸³

Mektuplarda Eleştiri ve Özeleştirici Eğitimi

Köy Enstitülerinde eleştiri-özeleştirici kültürünün yaygın olarak uygulandığı bilinmektedir. Bir haftalık yaşıntının değerlendirildiği Cumartesi toplantılarına, müdürden öğretmene, usta öğreticiye, öğrenciye ve diğer çalışanlara kadar herkes katılır. Bütün katılanların eşit bir biçimde söz söylemesi, yapılan işleri değerlendirmesi, eleştirmesi ve özeleştirici yapması bir gelenek

⁷⁹ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 30

⁸⁰ İsmail Hakkı Tonguç, İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 15

⁸¹ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 13

⁸² İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 13

⁸³ Firdevs Gümüüşoğlu, "Patronaj İlişkilerine Karşı Başkaldırı Eğitimi", s. 106-117

halindeydi. Böylece yerleşkedeki herkes, her işin sorumluluğunu kolayca kabul edebiliyor, olası eksiklik ve aksaklıkların neler olabileceğini biliyordu. Enstitülerde Cumartesi günleri öğleden sonra, herkesin katıldığı genel temizliğe ayrılır. O günün akşamında haftanın işleri eleştirilip, değerlendirilir, yeni haftanın planları üzerinde durulur, tartışılır.⁸⁴ Örneğin Cılavuz Köy Enstitüsü'nde Cumartesi toplantıları; haftanın bir değerlendirmesini yapmak, başarılı olanların kutlanması, başarısız veya eksik iş ve tutumların eleştirilmesi anlamına gelirdi.⁸⁵ Öte yandan bu yöntem sadece "iş"le sınırlı bir algı değişimini sağlama ve alışkanlık yaratmak değil, demokrasi kültürünü ortak yaşam alanında gerçekleştirmeye yönelik bir işlev de görüyordu. Köylerden gelen çocuklar ilk kez bu yerleşkede "konuşmayı" öğreniyordu. Ezilenlerin içine gömülü olduğu "sessizlik kültürü" böylelikle kırılmaya çalışılıyordu.⁸⁶ Konya İvriz Köy Enstitüsü'ndeki öğrenciliğinin ilk günlerinde (1943 yılında) Mahmut Makal ve arkadaşları, her güzel havada olduğu gibi dışarıda ders yapmaktadırlar. Ders, Yurttaşlık Bilgisi'dir. Ders devam ederken boynunda fotoğraf makinası olan birisi yaklaşır ve öğretmene dersin konusunu sorar. Aldığı yanıtın ardından küçük Makal'a "Devletin vatandaşa karşı görevleri nelerdir?" diye sorar. Makal bu anısını şöyle anlatır: "Ayağa kalktım ama yanıtlayamadım sorusunu. Susup kaldım karşısında... Olağan durumda bir şey söyleyebilirdim. Ama karşımda koskoca Genel Müdür ve yanında bir düzine konuk... Ben kimdim onlar kimdi... 'Otur' dedi. Öğretmene dönerek, bizim ve konukların duyacağı biçimde şunları söyledi: 'Çocuğun konuşmamasını bir hata saymıyorum. Bunlar yüzyıllardan beri sustukları için elbette birdenbire konuşamazlar. Bunlara ilk öğreteceğimiz şey konuşmalarını, düşüncelerini söyleyebilmelerini sağlamak.'⁸⁷ İşte bu anlayıştır ki öğretmen ve sağlık görevlilerinin yanı sıra, Köy Enstitüleri'nden edebiyat, sanat ve düşün dünyasına pek çok kişi kazandırılmıştır.⁸⁸ Yine bu eğitim sistemi, yoksul köylü çocuğu olan Makal'ı yazar yapmış, 1950'den beri eserleri Japonca'dan İbranice'ye, Almanca'dan Fransızca'ya, İngilizce'den Bulgarca'ya ve Lehçe'ye çevrilmiştir. Ayrıca Fransa ve Almanya'da üniversite ve liselerde eserleri okutulmuştur. O yıllarda geleceğin öğretmenleri, düşünmeyi eleştirmeyi ve özeleştiri yapmanın önemini kavriyordu. Daha da önemlisi Aksu Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu yazar Türkoğlu'nun belirttiği gibi; "Yönetici, öğretmen ve öğrencilerin birlikte çalışarak, yetki ve sorumlulukları paylaşarak ortaklaşa yaratacakları böyle bir eğitimi yalnızca 'katılım' kavramıyla açıklamak olası değildir. Çünkü klasik eğitimde katılım, kimilerinin az katılımı içerir."⁸⁹ Türkoğlu, Köy Enstitüleri sisteminde, "gerçek yetki ve katılımın" olduğunu söyler. Bu bağlamda Köy Enstitüleri uygulaması bize şunu göstermektedir: Günümüzde eleştirel pedagogların dile getirdiği, eğitimcilerin basit entelektüeller değil, dönüştürücü ve organik entelektüeller olduğu görüşü⁹⁰ 1940'larda bu ülkede yaşam alanı buldu. Bu yaklaşım o yıllarda da, günümüzde de yeni bir kültür ortamının yaratılmasına karşılık geliyordu. Tonguç'un bütün eserlerinde ve tutumlarında buna büyük önem verdiği görülür.

Tonguç'un herkesin düşüncelerini özgürce ifade etmelerine yönelik tutumu mektuplarında da karşımıza çıkar. Kendisine gelen pek çok şikâyet mektuplarını temkinli, kimseyi kırmadan, insanları iş içinde eğitime ve kazanma düşüncesiyle yanıtlar. Bu bağlamda bir köy öğretmenine Eylül 1939'da şöyle yazar: "Sizi bir buçuk yıl önce bir iş için yoklamıştım, o zaman verdiğiniz cevabı pek çocukça bulmuştum. Fakat toyluğunuza bağışlamıştım. Fakat şimdi bu kadar tecrübe-

⁸⁴ Hürrem Arman, "Köy Enstitüleri ve Getirdikleri", Kuruluşunun 36. Yıldönümünde Köy Enstitüleri, Yeni Toplum, Yıl 1, Sayı: 5, Nisan 1976, s. 10

⁸⁵ Firdevs Gümüšoğlu, Cılavuz Köy Enstitüsü, s. 217

⁸⁶ Paolo Freire, Ezilenlerin Pedagojisi, s. 11

⁸⁷ Mahmut Makal, Anımsı Acımsı, 5. Basım, Literatür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 24

⁸⁸ Edebiyat, eğitim ve bilim alanına katkıda bulunan kişilerden bir kaçının adı şöyledir: Dursun Akçam, Ümit Kantancıoğlu, Fakir Baykurt, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Mustafa Turan, Osman Nuri Alper, İsa Öztürk, Nizamettin Göçmen, Rasim Bakırcıoğlu, Pakize Türkoğlu.

⁸⁹ Pakize Türkoğlu, Tonguç ve Enstitüleri, YKY, İstanbul, 1997, s. 330

⁹⁰ H.A. Giroux'tan aktaran, Sabri Güngör, "Eğitim Yönetiminde Otoriteye Eleştirel Kuram Perspektifinden Bakmak", eğitim bilim toplumu, Cilt 7, Sayı: 26, Bahar 2009, s.178

den sonra lüzumsuz yere sızlanmayı, jesti ve nazı doğru bulmam. Ve sevdiğime de yakıştırmak istemem. Biz sizden idealizm bekleriz, bu da hakkımızdır.”⁹¹ İzmir İl Kültürü Direktörü A. Rıza Özkut’a 8 Kasım 1938’da yazdığı mektupta şöyle der: “Yaptığım işlerin hiçbirinin kendime ne de başkalarının şahıslarına bağlı işler olmasını istemem. İşin realizasyonu hesabına insanları güller ve dikenleri ile beraber sevmek prensibine sadık kalmayı isterim. (...) Emin’i gözü kapalıcasına ve başkalarına tercihen tutmuyoruz.”⁹² Aynı tarihte, eleştirinin konusu olan Kızılçullu Eğitim Kursu Müdürü Emin Soysal’a da yazar. İşlerinin çokluğuna rağmen önemli gördüğü noktalarda Soysal’ın dikkatini çekmeyi faydalı bulduğunu belirtir. Tonguç, Soysal’ı önemli ölçüde hatalı bulmakla birlikte onu kırmamaya ve kazanmaya çalışır: “Şahıslar hakkında pek merhametsizce ve o insanların buldukları şartları, yaratılıştan getirdikleri şeyleri gözetmeksizin, tamamen hissi hareket ederek hücum etmen var ki senin gibi, insanları idare etmek, yetiştirmek ve onlara kıymetler aşılacak vazifesin üzerine alan kimseye bunu yakıştırmam. Bu tarzdaki boş, gayesiz ve kendine antipatiden başka bir şey temin etmeyecek olan şeylerle zihnini yormamanı tavsiye ederim.”⁹³ Daha önce değindiğimiz gibi Tonguç çok sayıda şikâyet mektubu alır. Soysal da kendisi hakkında şikâyet mektuplarının Tonguç’a iletildiğini bilmektedir. Soysal, Tonguç’un bu mektuplardan hareketle kendisini eleştirdiği kanısına sahiptir. Tonguç’un yanıtı ders verici niteliktedir: “Bana birçok mektupların gelmiş olması ve benim onlara göre bazı kanaatlara varmış olmam üzerinde zihin yormana acırım. Bu sözler beni hiç tanımadığını anlatır. İşin aslı ile ilgisi bulunmayan hiç kimsenin (seninkiler de dahil) ne sözü ne yazısı benim kafamda bir saniye yer tutmaz. Beni yalnız işin kendisi ilgilendirir; tıpkı piyesin mevzuu gibi, aktörlerden biri rolünü çok muvaffakiyetli, öteki orta derecede, bir diğeri de muvaffakiyetsiz bir şekilde oynamış, bu hali ben tabii görebilecek kadar nefsimi terbiye edebildiğime kaniim.”⁹⁴ Tonguç’un mektuplarında özeleştirici de sıklıkla karşımıza çıkar. Yine Soysal’ın kendisine yönelttiği “ölçsüz” sözlere ve suçlamalara karşı “Fakat bunlar nihayet şahsıma isabet edebilecek oklar oldukları için onları hiç üzülmeye geçebilirim. Çünkü oku attırmamak lazımken, kendi elimle verdiğimi düşünebilecek haldeyim.”⁹⁵

Yukarıda belirtildiği gibi Tonguç, öğrencilere de çok sayıda mektup yazar. Bu mektuplardan biri Ladik Akpınar Köy Enstitüsü’nün inşaatında çalışan Çifteler Köy Enstitüsü öğrencilerine yazılmıştır. Öğrenciler mektupta, Enstitü inşaatından sonra ödül olarak Yurt Gezisine gönderilmediklerinden şikâyetçidirler. Tonguç’un yanıtı şöyledir: “Bu güzel işin daima iyi hatıralarla, hem sizler hem de Akpınar’da çalışacak sizin gibi arkadaşlarınız tarafından anılması için yaptığımız işlerden şikâyet etmemeniz birinci şarttır. Size okulunuzda verilen hakiki ruh ve terbiye de bunu icap ettirmektedir. Bu itibarla işten ve henüz gezmeye götürülmemekten doğan şikâyetleriniz, size hiçbir zaman yakıştırmayacağımız bir kusurdur. Bunu derhal tashih etmeniz lazımdır.”⁹⁶ Bu sözlerin ardından, enstitü disiplinine aykırı hareket etmeyen öğrencilerin, belirlenen program çerçevesinde geziye gönderileceklerini belirtir.

Köy Enstitülerinin kuruluşundan itibaren Tonguç’un uygulamalarına direnen eğitimciler bulunmaktadır. Tonguç’un mektuplarında bu eğitimciler bazen açık bir biçimde bazen de üstü örtülü olarak eleştirilir. Tonguç’un Soysal’a yazdığı mektuplarda, çalışma tarzı ve eğitim anlayışları arasındaki zıtlık bütün açıklığıyla görülür.⁹⁷ Çok partili yaşama geçiş sürecinde, başta Yücel ve Tonguç olmak üzere, Köy Enstitüleri’ne karşı karalama kampanyası başlatılır. Nitekim 1946 seçimlerinden sonra Bakanlığa, Hasan Ali Yücel’in yerine Reşat Şemsettin Sirer getirilir. Tonguç’un

⁹¹ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 30

⁹² İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 24

⁹³ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 25

⁹⁴ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 26

⁹⁵ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 27

⁹⁶ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 32

⁹⁷ Emin Soysal, 1946’dan sonra Köy Enstitüleri’ne yönelik karalama kampanyasında en ön saflarda yer alır.

eleştirdiği uygulamalar, eğitim politikalarına egemen olur. Tonguç bu konunun Enstitülere yansımaları nedeniyle de mektup yazar:

“Sizin Enstitüdeki son hadiseler hakkında hüküm vermeye yetecek kadar malumat aldım. Bunları müşahedelerime, tecrübelerimi ekleyerek diğer Enstitülerdeki arkadaşların durumlarıyla da mukayese yaparak en önemli hususları size bildiriyorum: Hadiseleri çıkarma, tahrik etme ve körükliyerek şişirme, bu suretle yoktan meseleler yaratma hususunda bilerek veya bilmiyerek senin rolün büyük ve menfidir. Bu da şundan ileri geliyor:

a) İnsanlara kıyasıya saldırıyorsun, b) Kendine ait işleri doğru dürüst yapmadan başkalarının işlerine o işleri alt üst edecek kadar çok karıştıyorsun, c) Muavinliği ilgilendiren işlerin çoğu idare ile öğretmenler ve talebe arasında ahenk tesisini istihdaf eden (amaçlayan) işler iken sen bunun farkında olmasan gerek ki, aksini yaparak ahenksizliklere sebebiyet veriyorsun. İdare işlerine yeni atılan tecrübesiz bir meslektaş olduğun için bu hususları behemehal ve hemen tashih etmelisin.

Şahıs kim olursa olsun müessese içinde o müesseseyi temsil eden bir insan sıfatı ile kimseye hakaret edemezsin. Böyle bir kusurun sıkıntıları yalnız senin üzerine sıçramakla kalmaz, müesseseyi de kirletir. Hele müesseseye senden kat kat fazla hizmet eden birini alay mevzuu yapmana, onu uluorta söylemekte eza duymayışına, başka Enstitülerin tedrisat durumları hakkında tamamen yanlış ve uydurma hükümler vermene çok üzüldüm. Bir insan böyle hareket etmekle ne kazanır? Bütün bunlara karşı içinden şöyle bir sual geçecektir. Öyle ise beni bu müesseselerde niçin tutuyorsunuz? Bunun cevabı: Biz elimizden gelen gayretle ve azami tahammülle, sizin gibi toy arkadaşların akıttıkları zehirleri yuta yuta eleman yetiştirmeye çalışıyoruz. İş son haddine gelinceye kadar bekleriz. Fakat siz söylenenleri hüsnüniyetle kabul etmezseniz, son hadiselerde olduğu gibi yanlış ve faydasız ve hatta zararlı olacak işlerde ısrara kalkarsanız o zaman da katiyen yalvarmayız ve sizi tutmak istesek bile tutamayız.⁹⁸

Tonguç Soysal’a yazdığı yukarıdaki mektupta özetlediği gibi; Enstitülerde insanlara iyi davranmayan, sorumluluk vermeyen, dedikodu yapan, dayanışmayı ortadan kaldıran, öğretmen ve öğrencilere hakaret eden, aşağılayan tutum ve davranışlar, hem kişiyi hem de kurumu “kirletmektedir”. Bu mektubunda da Tonguç; karşı olduğu, yanlış bulduğu davranış ve uygulamaları yapan kişilere karşı dahi, yol gösterici ve öğretici olmaya özen gösterir. Yine bir Köy Enstitüsü müdürüne yazdığı mektupta “Aramızda bu derece fikir ayrılığı vardı da bizi şimdiye kadar bundan açıkça haberdar etmediğine o kadar yanıyorum, o derece üzülüyorum ki!” diye duygularını dile getirir. Tonguç aynı kişiye yazdığı bu mektubun sonunu dostça bitirmeyi ihmal etmez: “Sana sağlık, iç huzuru ve sükûnet diler, gözlerini öperim.”⁹⁹ Bir başka mektubunda kendisi hakkında yazılmış ithamlara ilişkin olarak şöyle der: “... Haksız, gaddarca verilmiş hükümlerin üzerinde üç gün düşündükten sonra cevapsız bırakmayı insanlık hislerine aykırı” bulunduğunu belirtir. Tonguç’un bu kişiye de “Kardeşim” diye hitap ettiği görülür.¹⁰⁰

Sonuç

Görüldüğü Köy Enstitüleri sisteminin mimarlarından İsmail Hakkı Tonguç’un eğitim anlayışı, klasik eğitime karşı yaratıcı, üretici, köyü ve köylüyü kalkındırmanın araçlarını içeren bir niteliğe sahiptir. 1930’lu yılların ikinci yarısında, ülkenin okulsuz 40 bin köyü vardır ve 35 bine yakın öğretmen ihtiyacı bulunmaktadır. Köylüler binlerce yıl aynı üretim ve yaşam biçimine sahiptir. Ayrıca, genç nüfusunu on yıllar boyu süren savaşlarda yitirmiş bir ülke konusudur. Köylerde kadınlar, yaşlılar, hastalar ve çocuklar ağırlıklı nüfusu oluştururlar. Öte yandan köylerin kasaba ve kentlerle bağlantısı yoktur ya da oldukça sınırlıdır. Yine köylerdeki salgın

⁹⁸ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s. 38-39

⁹⁹ İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, s.228

¹⁰⁰ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., 229

hastalıklar, başta gelen sorunlar arasındadır. Köylüyü yüzyıllar boyu ekonomik ve ideolojik hegemonyası altına almış olan yerel güçler (ağa, eşraf, aşiret reisleri, şeyhler vb) bir başka temel sorunu oluşturmaktadır. Yine yüzyıllar boyunca köylünün devlete olan güveni kalmamıştır. Devlet tarafından köylünün kapısı, yüzyıllar boyunca asker almak ve vergi tahsil etmek için çalınmıştır. Ülke geneline bakıldığında eğitim düzeyi oldukça düşük, nitelikli insan sayısı son derece sınırlıdır. İşte bu koşullarda ülkenin sağlığına, öğretmene, zanaatkâra, üretimini kadere bırakmayan, rasyonel bir biçimde yapan köylüye gereksinimi bulunur. Timur'un Çavdar'dan aktardığı gibi, 1919'da ulaşım Anadolu'da develerle yapılmaktadır ve Anadolu'da 100 tane taşıt bulunmaktadır. Ülkenin en basit ihtiyaçlarının bile yurtdışından getirildiği koşullar söz konusudur. Köylünün buğdayı pazara ulaşmadan çürürken, İstanbul'a yurtdışından buğday ithal edilmektedir.¹⁰¹ Ancak mevcut eğitim yöntemiyle nitelikli insan ihtiyacının giderilmesi söz konusu bile değildir. Bunun için yüzyıl beklemek gerekir. Tonguç'un sistematik hale getirmek istediği eğitim uygulaması, özetlemeye çalıştığımız bu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. O yüzden Tonguç, mevcut eğitimle yol alınamayacağına, tümüyle farklı bir anlayışla hareket etmek gerektiği konusuna odaklanır. Tonguç, köyü içerden canlandırmayı amaçlar. Bunun klasik eğitim sistemiyle başarılmayacağını düşünür, üretici, yaratıcı ve özgürleştirici eğitim ilkelerini yaşama geçirir. Onun eserleri, eğitim bilimi ve eğitim sosyolojisi açısından zengin veriler sunar. Tonguç'un eserlerinin yanı sıra mektupları da, okuyucuya geniş ufuklar açar.

Tonguç'un yazdığı mektuplarda, durağan bir yaşama sahip 1930'ların, 40'ların köyünü canlandırma, köyün çocuklarını köyün gereksinimleri doğrultusunda yetiştirme temel sorundur. Onun uyguladığı eğitim yöntemi, eğitimin her aşamasındaki özneye diyalog kuran, eleştiren, özeleştirici alışkanlığını oluşturmaya çalışan; ülke, doğa ve insan sevgisiyle yoğrulmuş bir nitelik taşır. Onun eğitim anlayışı hümanizmden beslenir, genç bireyleri topluluk değerlerine bağlı, ancak o değerlerin dönüştürücü öznesi olarak görür. Köy Eğitim Kurullarıyla başlayan ve Köy Enstitüleri'yle devam eden süreçte Tonguç'un mektupları; köylüden öğrenmeye, köylüye öğretmeye, öğrenilenlerin köyün yaşam kalitesini yükselmesine katkıda bulunmaya odaklıdır. Eleştirel pedagoji alanında sıklıkla vurgulandığı gibi, öğretmenin öğrenci, öğrencinin de öğretmenin olduğu eğitim ortamları Köy Enstitüleri'nde uygulama alanı bulur. Öte yandan eğitim, bireyi toplumsal alanda güçlendiren, eleştirel aklı egemen kılan bir işleve büründürülmeye çalışılır. Tonguç'un mektuplarında mevcut durumu değiştirmeye yönelik insanüstü bir çaba görülür.

Tonguç'un mektuplarındaki üslup; öğretici, eleştiri ve özeleştiriciye dayalı, destekleyici, imeceyi ön planda tutan, özsaygıyı geliştiren, doğa ve insan sevgiyle doludur. Aynı zamanda alçakgönüllüdür ve bu yüzden de diyalogu içerir. Başlangıçta da belirtildiği gibi mektuplaşma, bürokratik yapının içinde işlevsel bir yöntem olarak bilinçli bir biçimde seçilmiştir. Böylelikle yöneten-yönetilen arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak, sözü edilen kurumların gereksinimlerini ve taleplerini doğrudan Ankara'ya ulaştırmak hedeflenir. Bu yöntem, aynı zamanda inisiyatif alan, sorumluluğu ve başarıyı paylaşan yatay ilişkiler sistemini beraberinde getirmiştir. Nitekim bu uygulamanın sonunda, kolektif aidiyeti olan, düşüncelerini açıklıkla söylemeyi öğrenen, katılımcı, sorunlar karşısında çözümler üretme yetisi gelişmiş, mesleğinin yanı sıra bir zanaat kolunda uzmanlaşmış, entelektüel birikimi olan 18 bine yakın öğretmen ve sağlık elemanı yetişmiştir. Bu insanlar, Türkiye'nin eğitim, bilim, sanat, edebiyat ve siyaset emekçilerini oluşturmuştur.

Tonguç'un mektupları, eğitim sisteminin içinde bulunduğu sorunları anlamak, çözümler üretmek için günümüz eğitimcilerine, bilim insanlarına ve yöneticilerine ışık tutan örneklerle doludur.

¹⁰¹ Tefik Çavdar, Milli Mücadele Başlıkların Sayılarla "Vaziyet ve Manzari Umumiye", Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970, s. 24, (Aktaran) Taner Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, İmge Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2001, s. 17

Kaynakça

- AKÇAM, Dursun (2002), Kaf Dağının Ardı, Arkadaş Yayınları, Ankara
- ALTUNYA, Niyazi (2009), Köy Enstitüleri Sistemine Toplu Bir Bakış, 2. Baskı, KAVEG Yayınları, İstanbul
- ALTUNYA, Niyazi (2008), Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Deneyimi (1848-2008), PLAR LTD. ŞTİ, Ankara
- ALTUNYA, Niyazi (2009), Milli Eğitimde Mustafa Necati Dönemi, PLAR LTD. ŞTİ, Ankara
- ERDOĞAN, İrfan (1997), İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş, İmge Kitabevi, Ankara
- FREİRE, Paulo (1991), Ezilenlerin Pedagojisi, Çev. Dilek Hattatoğlu-Erol Özbek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- FREİRE, Paulo (2000), Yüreğin Pedagojisi, Çev. Özgür Orhangazi, Ütopya Yayınları, Ankara
- FREİRE, Paulo - Macedo, Donald (1998), Okuryazarlık, Çev. Serap Ayhan, İmge Yayınları, Ankara
- ÇAĞDAR, Tevfik (1970), Milli Mücadele Başlarken Sayılarla “Vaziyet ve Manzari Umumiye”, Milliyet Yayınları, İstanbul
- GÖKBERK, Macit (1990), Felsefe Tarihi, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs (2007), “Patronaj Kalıplarına Karşı Başkaldırı Eğitimi: Köy Eğitim Kursları ve Köy Enstitüleri”, Eğitimde Reform ve Finans Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Editör: Songül Sallan Gül- Hüseyin Gül, SDÜ Köy Enstitüleri Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Isparta
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs (2011), Cılavuz Köy Enstitüsü, YKKED Yayınları, İzmir
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs (2012), “A Pioneer In The Critical Pedagogical Approach: İsmail Hakkı Tonguç (1893-1960)”, Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives, Volume 10, Part 3, Published at: www.sciencebg.net, ISSN 1313-2571, September, European Union, pp.12-20
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs, “Concept Of Education From The Ottoman Empire To The Republic In Türk Yurdu (Turkish Homeland) Journal”, The Third International Congress of Turkology “600 Years of Polish-Turkish Relations – Research on Turkology Yesterday, Today and Tomorrow” başlıklı kongrede sunulan bildiri metni. 25-27th of June 2014, Varşova Üniversitesi, Polonya.
- GÜNGÖR, Sabri, “Eğitim Yönetiminde Otoriteye Eleştirel Kuram Perspektifinden Bakmak”, eğitim bilim toplumu, Cilt 7, Sayı: 26, Bahar 2009
- İNAN, M. Rauf (1980), Mustafa Necati, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- KASAPÖĞLU, Aytül, “Bir Halk Sosyolojisi Örneği Olarak Adımlar Dergisinin Semiyotik İncelemesi, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, Bahar 2011, s. 135-191
- KOÇER, Hasan Ali (1992), Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu (1773-1923), MEB Yayınları, İstanbul
- KUT, Dursun (2003), Demetli Yıllar Tonguç’la Yücel’le, Güldiken Yayınları, Ankara
- MAYO, Peter, Özgürleştirilen Praksis (2012), Çev: Hasan Hüseyin Aksoy- Naciye Aksoy, Dipnot Yayınları Ankara
- ÖZTÜRK, Cemil (1996), Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası, TTK Basımevi, Ankara
- TİMUR, Taner (2001), Türk Devrimi ve Sonrası, İmge Yayınları, 5. Baskı, Ankara
- SALLAN GÜL, Songül (2013), Gönen Köy Enstitüsü, YKKED Yayınları, İzmir
- TONGUÇ, İ. Hakkı (1976), Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, Yayına Hazırlayan: Engin Tonguç, 2. Baskı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara
- TONGUÇ, İsmail Hakkı (1998), Canlandırılacak Köy, 3. Baskı, KEÇEV, Ankara
- TONGUÇ, İsmail Hakkı (2008), Köyde Eğitim, 3. Baskı, KEÇEV, Ankara
- TONGUÇ, Engin (1970), Devrim Açısından Köy Enstitüleri, Ant Yayınları, İstanbul
- TONGUÇ, Engin (2007), Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, III. Basım, YKKED Yayınları, İzmir
- TÜRKOĞLU, Pakize (1997), Tonguç ve Enstitüleri, YKY, İstanbul
- YILDIRIM, Emre, “Erken Cumhuriyet Yılları Milli Kimlik Tartışmaları: Hasan Ali Yücel ve Türkiye’de Hümanizma Arayışları”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, s. 745-763
- YÜCEL, Hasan Ali (1962), İyi Vatandaş İyi İnsan, İkinci Baskı İş Bankası Yayınları, Ankara
- YÜCEL, Hasan Ali (1993), Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, Kültür Bakanlığı Türk Klasikleri, Ankara

